

Trosheva T.B. Russian proverbs of agrarian subject matter and their role in professional communication

The object of study are Russian proverbs about agricultural work. The choice of the material is connected with the author's work in an agricultural institute of higher education — Kuban Agrarian University.

For the research, the author used a card file of 400 proverbs related to the mentioned subject matter, which have been chosen from a number of paremiological collections starting with the collection by V.I. Dal.

The proverbs analysed in their semantic aspect are represented by several subject groups: mother Earth; bread as the basis of life; seasonality and timeliness of agricultural works, forecasts and signs; fertilisers, their use for the harvest; harvest as the result of agricultural work; domestic animals and caring for them.

The proverbs about agriculture fix the life experience of many generations and are the artistic embodiment of the accumulated knowledge about the most important labour sphere of the Russian people.

Studying the proverbs helps students — future agrarians — to better learn the history and specificity of the farmers' labour and will allow to use this or that proverb in professional communication in the future. Proverbs deepen the knowledge of speech, strengthen its expressiveness, facilitate making contact between communicators.

Key words: proverbs, proverbial stock of Russian language, agricultural subject matter, subject groups of proverbs, dominant theme, objectified information, professional communication.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2013 р.

Прийнято до друку 29.11.2013 р.

Рецензент — д. філол. н., проф. Синельникова Л. М.

УДК 81'27'42:327(477:100)

І. С. Бик, Г. Б. Кучик

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС**

За останні роки політичний дискурс став об'єктом активних лінгвістичних досліджень. Дослідження політичного дискурсу лежить на перетині різних дисциплін і пов'язане з аналізом форми, завдань і змісту дискурсу. Одна з цих дисциплін — політологічна філологія — досліджує співвідношення властивостей дискурсу з такими концептами, як «влада»,

«дія» і «авторитет». На відміну від політологів, філологи розглядають ці чинники тільки у зв'язку з мовними особливостями поведінки мовця та інтерпретації його мови. На особливу увагу заслуговує політичний дискурс, адже «мова є невід'ємною від політики і тільки у цьому контексті може стати адекватно зрозумілою» [1, с. 60]. Водночас слід звернути увагу й на динамічні зміни у тлумаченні феномена політики, яка охоплює все нові сфери життя суспільства, виходячи поза межі тієї чи іншої суспільної групи, держави тощо.

Проблема визначення поняття політичного дискурсу знайшла своє відображення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Серед них вартими уваги є праці О.І. Шейгал, К.Я. Кусько, Т. ван Дейка, Г. Кука. Попри широкий масив наукових розробок у сфері дискурсології, відкритим залишається питання визначення поняття *політичний дискурс* як феномена, що постійно набуває нових особливих ознак. Цим зумовлюється мета цього дослідження — аналіз сучасних підходів у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці до тлумачення політичного дискурсу.

Загальноприйнятого визначення політичного дискурсу на сьогоднішній день не існує, проте ми можемо його розглядати як вербальну комунікацію в певному соціально-психологічному контексті, в якій відправник і одержувач наділяються певними соціальними ролями згідно їх участі в політичному житті, яке і є предметом комунікації. Для політичного дискурсу як виду інституційного спілкування характерна система конститутивних ознак з притаманними йому низкою функцій.

У лінгвістичній літературі політичний дискурс представлений як багатоаспектне і багатокомпонентне явище, як комплекс елементів, що створюють єдине ціле. Водночас, як і дискурс загалом, так і дискурс політичний може розглядатися під різним кутом зору з врахуванням різних обставин.

Доцільно наголосити, що вивчення політичного дискурсу було ініційоване щонайменше трьома чинниками. По-перше, внутрішніми потребами лінгвістичної науки, яка у різні періоди своєї історії зверталася до реальних сфер функціонування мови. По-друге, власне політологічними проблемами вивчення політичного мислення, його зв'язку з політичною поведінкою, необхідністю побудови передбачуваних моделей у політології та розробки методів аналізу політичних текстів. Третім важливим чинником виступає соціальне замовлення, ініціатором якого є певна частина суспільства, що прагне зрозуміти суть політичної комунікації [2, с. 245—246].

Одним з найпомітніших ґрунтовних досліджень, присвячених політичному дискурсу останніх років, може бути робота О.І. Шейгал «Семіотика політичного дискурсу», з погляду якої політичний дискурс, як і інші види дискурсу, має два виміри: реальний та віртуальний. При цьому під реальним виміром розуміється поточна мовна діяльність людини чи суспільної групи в певному соціальному просторі й часі, а

також мовні твори (тексти), які виникають в результаті такої діяльності і розглядаються у взаємодії лінгвістичних, паралінгвістичних і екстралінгвістичних чинників [3]. Віртуальний вимір політичного дискурсу, на думку О.І. Шейгал, — це семіотичний простір, що включає вербальні і невербальні знаки, сукупним денотатом яких є світ політики, тезаурус висловлювань, набір мовних моделей і жанрів, специфічних для спілкування в даній сфері. Водночас слід зауважити, що дане тлумачення є досить вузьким.

Доречним, на нашу думку, є зауваження російського дослідника Ю.О. Сорокіна, який визначає політичний дискурс через його співвідношення з ідеологічним дискурсом. Він пише: «Політичний дискурс є різновид — видовий — ідеологічного дискурсу. Відмінність полягає в тому, що політичний дискурс експліцитно прагматичний, а ідеологічний — імпліцитно прагматичний. Перший вид дискурсу — субдискурс, другий вид дискурсу — метадискурс» [4, с. 97].

Отже, можна стверджувати, що у лінгвістичній літературі термін «політичний дискурс» використовується у двох значеннях: вузькому і широкому. В широкому значенні він включає такі форми комунікації, в яких до сфери політики відноситься хоча б одна з складових: суб'єкт, адресат або зміст повідомлення. У вузькому значенні політичний дискурс — це різновид дискурсу, метою якого є завоювання, збереження і реалізація політичної влади. Ми, приймаючи широке розуміння дискурсу, включаємо також в нього процес і результат створення і сприйняття текстів плюс екстралінгвістичні чинники, що впливають на їх створення і сприйняття.

До цього слід додати, що розширення політичної діяльності держави на міжнародній арені засобами мовної (усної чи писемної) комунікації розширює рамки тлумачення дискурсу як лише утримання та збереження влади. Виходячи з того, що міжнародно-правові документи, загалом, та установчі документи міжнародних організацій, зокрема, є не стільки результатом нормотворення, скільки результатом політичної комунікації, вони можуть розглядатися через застосування власне політичного дискурсу, поєднуваного з дискурсом юридичним, дипломатичним, ідеологічним тощо. Тобто, в даному випадку можна висловити припущення про розширення сфери застосування політичного дискурсу у міжнародно-політичному процесі. Це зазвичай пояснюється активізацією глобалізаційних процесів у світі, які супроводжуються процесом політизації суспільства, економіки, міждержавних відносин тощо.

Слід звернути увагу на досить контroversійне тлумачення категорії дискурсу Т. ван Дейком, що видається доволі розмитою, яку можна розглядати на макро- та мікрорівні лінгвістичного дослідження [5, с. 46]. Аналіз підходів Т. ван Дейка дає підстави загалом стверджувати, що він намагається поєднати різні розуміння дискурсу за трьома основними критеріями: засіб макроструктури, комунікативна подія і зв'язна

послідовність речень. На його думку, дискурс — це «істотна складова соціокультурної взаємодії, характерні риси якої — інтереси, цілі і стилі на рівні макроструктур». Т. ван Дейк визначив макроструктуру як «семантичний зміст категорій, що входять в суперструктурні схеми». Макроструктури є структурами самого дискурсу, часто єдиними у своєму роді, і лише поняття виводяться за допомогою знань про світ [5, с. 53].

Призначення політичного дискурсу — не просто описати, а переконати і спонукати до дії. Тому ефективність політичного дискурсу слід визначати щодо цієї мети. При цьому інструментом політичного дискурсу є мова. Вона, за словами А.М. Баранова і Є.Г. Казакевич, особлива знакова система, призначена саме для політичної комунікації: для вироблення суспільного консенсусу, ухвалення і обґрунтування політичних і соціально-політичних рішень в умовах множинних суспільних інтересів дійсно плюралістичного суспільства» [6, с. 6]. До цього визначення по суті можна додати, що політичний дискурс є також і діяльність на міжнародній арені загалом та в межах міжнародних організацій зокрема.

На сьогоднішній день поширеним є тлумачення політичного дискурсу, що ґрунтуються на теоретичних засадах центрального поняття «дискурс», зокрема:

— Політичний дискурс — це комплекс мовленнєвих структур у певному лінгвістичному контексті — контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань тощо [7, с. 20].

— Політичний дискурс — це сукупність дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичної комунікації або формують її конкретну тематику [8, с. 246].

— Політичний дискурс — сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які сформувалися відповідно до існуючих традицій і перевірені практикою [9, с. 6].

Ми дотримуємось визначення, сформульованого науковцями львівської лінгвістичної школи, які під політичним дискурсом розуміють зв'язний (усний чи письмовий) текст, виражений за допомогою вербальних та невербальних засобів вираження, зумовлених ситуацією політичного спілкування у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами [10].

Отже, як бачимо, різні визначення беруть до уваги політичну комунікативну ситуацію. Тобто у нашому випадку, політичний дискурс можна трактувати як мовленнєву діяльність, спрямовану на досягнення порозуміння та консенсусу між політичними інститутами (державами) щодо визначених спільних засад політичної діяльності (в тому числі й на міжнародному рівні). Більше того, тлумачення політичного дискурсу та його застосування слід розширити на сферу міжнародних відносин за участю держав як виразу політичної волі того чи іншого суспільства. У цьому контексті варто ставити питання про доцільність введення в

науковий обіг поряд з термінами «дискурс політиків» чи «політичний дискурс» термінів на кшталт «міжнародно-політичний», «державно-політичний дискурс» тощо. Це врешті обумовлюється необхідністю вивчення дискурсних особливостей творення текстів установчих документів міжнародних організацій, регламентаційна діяльність яких виходить за рамки вузького, на наш погляд, поняття «дискурс політиків».

Політичний дискурс актуалізується у таких жанрах, як промова політика, інавгураційне звернення президента, політичний документ (указ президента, закон, комюніке), звіти уряду у парламенті, затвердження або обговорення бюджету. До цього слід додати також міжнародні документи політичного характеру (комюніке, угоди, статuti, хартії, декларації тощо), які є наслідком політичної комунікації між політиками на міждержавному рівні. Таким чином, політичний дискурс по суті є вираженням усього комплексу відносин між людиною і суспільством, суспільством і державою та між державами.

Зазначимо, що кожен, хто говорить про політику, бере участь у політичному протистоянні в царині мови і своїм розумінням політичних термінів впливає на процес її змістовної стабілізації або зміни. А отже те, як саме використовуються засоби мови (у тому числі й тексту — *Г. К.*), значною мірою визначається плюралістичним характером громадської свідомості [11, с. 305]. Для політика-професіонала важливим є знання політичного лексикону, активне вмiле володіння ним, що є достатнім для компетентної успішної діяльності у цій сфері [12, с. 62—63].

До прикладу, англійський лінгвіст Г. Кук в монографії, присвяченій рекламному дискурсу, розглядає дискурс як єдність і взаємодію тексту і контексту. При цьому під текстом розуміються «мовні форми, тимчасово і штучно ізольовані від контексту» [13].

Враховуючи вищесказане та спираючись на твердження про те, що комунікацію робить «політичною» не джерело повідомлення, а його зміст і мета [14, с. 49], зазначимо, що в кінцевому результаті відмінність політичної мови від буденної полягає не у використанні якихось особливих формальних засобів, а в такому співвідношенні між словом і значенням, при якому звичні одиниці мови набувають незвичної інтерпретації, тобто такої, що відображає політичну діяльність чи процес. Така специфіка політичного дискурсу пояснює і специфіку політичного тексту, з якого може бути вчитаний деякий «неекспліцитний» смисл, що не зводиться до буквального, а іноді навіть є прямо протилежним до нього. З огляду на це, особливо плідними вбачаються подальші дослідження у даній сфері, зокрема, через аналіз мовних особистостей політичного дискурсу на прикладі різних мов. До цього слід додати, що у нашому випадку політичний дискурс набуває ширшого розуміння, оскільки його сфера розширюється за рахунок виходу політичного процесу творення документів шляхом політичної комунікації на міждержавному рівні. Очевидно у цьому випадку поняття політичного

дискурсу в поєднанні з політичною культурою набуває певних особливостей або навіть полі- чи мультикультурного забарвлення.

Отже, інтерпретуючи політичний дискурс у його цілісності, не можна обмежуватися суто мовними моментами, інакше суть і мета дискурсу пройдуть непоміченими. Розуміння політичного дискурсу передбачає знання фону, очікувань автора й аудиторії, прихованих мотивів, сюжетних схем і улюблених логічних переходів, що існують у конкретну епоху.

Список використаної літератури

- 1. Черская И. Н.** Установка и убеждение как доминирующий признак политического дискурса / И. Н. Черская // *Вестник Харьковского университета*. — Серия «Филология». — Изд. 33. — № 520. — Харьков, 2001. — С. 57—60.
- 2. Баранов А. Н.** Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. — М. : Эдиториал, 2001. — 358 с.
- 3. Шейгал Е. И.** Семиотика политического дискурса : [монография] / Е. И. Шейгал. — Волгоград : Перемена, 2000. — 367 с.
- 4. Сорокин Ю. А.** Статус факта (события) и оценки в текстах массовой коммуникации // *Политический дискурс в России — 4* : [материалы раб. совещ. (Москва, 22 апреля 2000 года)]; [под ред. Ю. А. Сорокина, В. Н. Базылева] / Ю. А. Сорокин. — М. : Диалог-МГУ, 2000. — С. 89—101.
- 5. Дейк Т. А. ван.** Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. — М. : Прогресс, 1989. — 312 с.
- 6. Баранов А. Н.** Парламентские дебаты: традиции и новации / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич. — М. : Знание, 1991. — 64 с.
- 7. Опарина Е. О.** Метафора в политическом дискурсе // *Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования* : [сб. науч. трудов]; [отв. ред. и сост. В. И. Герасимов, М. В. Ильин] / Е. О. Опарина — М. : РАН ИНИОН, 2002. — С. 20—31.
- 8. Баранов А. Н.** Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. — М. : Эдиториал, 2001. — 358 с.
- 9. Баранов А. Н.** Парламентские дебаты: традиции и новации / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич. — М. : Знание, 1991. — 64 с.
- 10.** Дискурс іноземномовної комунікації : [колективна монографія]. — Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2002. — 495 с.
- 11. Mantl W.** Sprache und Politik / W. Mantl // *Nachdenken uber Politik*. — Graz; Wien; Koln : Verlag Styria, 1985. — 407 S.
- 12. Шестакова Л. Л.** Политическая культура и язык политики // *Язык и культура* : [тезисы Второй международной конференции] / Л. Л. Шестакова. — К. : Редакция журнала «Collegium», 1993. — Ч. 1. — С. 62—63.
- 13. Cook G.** The Discourse of Advertising : [monograph] / G. Cook. — London; New York : Routledge, 1992. — 250 p.
- 14. Ухванова-Шмыгова И. Ф.** Каузальный анализ политического текста // *Методология исследования политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов* : [сб. науч. трудов] / [под

общ. ред. И. Ф. Ухвановой-Шмыговой] / И. Ф. Ухванова-Шмыгова. — Вып. 1. — Минск : Белгосуниверситет, 1998. — С. 45—52.

Бик І. С., Кучик Г. Б. Наукові підходи до визначення поняття політичний дискурс

У статті аналізуються різні підходи до визначення поняття політичного дискурсу. Питання широко обговорюється в Україні і за кордоном, однак досі немає чітко окресленої концептуальної точки зору. Дослідження політичного дискурсу є міждисциплінарним за своїм характером і пов'язане з аналізом форми, завдань і змісту дискурсу. Одна з цих дисциплін — політична лінгвістика — досліджує співвідношення властивостей дискурсу з такими поняттями, як «сила», «дія» і «влада». На відміну від політологів, лінгвісти вважають ці фактори зумовлені мовними особливостями поведінки мовця та інтерпретації його/її мови. Стаття, таким чином, приділяє основну увагу розгляду комунікативних особливостей як фактору у визначенні поняття політичного дискурсу. Інтерпретація політичного дискурсу не повинна обмежуватися суто мовними чинниками. Автори аналізують найбільш важливі підходи українських і зарубіжних лінгвістів до інтерпретації поняття політичного дискурсу з урахуванням основних критеріїв фону, комунікативного акту і ситуації, в яких реалізовується політична комунікація. Зазначено, що дискурс в цілому і політичний дискурс, зокрема, можна розглядати з різних точок зору з урахуванням різних обставин. У статті представлені аргументи на користь розширення сфери використання дискурсу через його розгляд в рамках міжнародної політики, міждержавних відносин і процесів політизації та глобалізації.

Ключові слова: дискурс, політичний дискурс, політична комунікація, політична лінгвістика, комунікативний акт, міжнародні політичні зв'язки, адресат.

Бык И. С., Кучик Г. Б. Научные подходы к определению понятия политический дискурс

В статье анализируются различные подходы к определению понятия политического дискурса. Вопрос широко обсуждается в Украине и за рубежом, до сих пор нет четко определенной концептуальной точки зрения. Исследование политического дискурса является междисциплинарным по своему характеру и связано с анализом формы, задач и содержания дискурса. Одна из этих дисциплин — политическая лингвистика — исследует соотношение свойств дискурса с такими понятиями, как «сила», «действие» и «власть». В отличие от политологов, лингвисты считают эти факторы связанными с языковыми особенностями поведения говорящего и интерпретации его/ее речи. Статья, таким образом, уделяет основное внимание рассмотрению коммуникативных особенностей как фактор в определении понятия политического дискурса. Интерпретация политического дискурса не

должна ограничиваться исключительно языковыми факторами. Авторы анализируют наиболее важные подходы украинских и зарубежных лингвистов к интерпретации понятия политического дискурса с учетом основных критериев фона, коммуникативного акта и ситуации, в которых реализуется политическая коммуникация. Отмечается, что дискурс в целом и политический дискурс, в частности, можно рассматривать с разных точек зрения с учетом различных обстоятельств. В статье представлены аргументы в пользу расширения сферы использования дискурса через его рассмотрение в рамках международной политике, межгосударственных отношений и процессах политизации и глобализации.

Ключевые слова: дискурс, политический дискурс, политическая коммуникация, политическая лингвистика, коммуникативный акт, международные политические связи, адресат.

Byk I. S., Kuchyk H. B. Scientific Approaches to the Definition of the Notion of Political Discourse

The article analyses different approaches to the definition of the notion of political discourse. The question being widely discussed in Ukraine and abroad, up till now there is no conceptual point of view on it. The investigation of political discourse is multidisciplinary in its character and is connected with the analysis of the form, tasks and contents of the discourse. One of these disciplines — political philology — investigates the correlation of the properties of discourse with such concepts as «power», «action» and «authority». Unlike political scientists, linguists consider these factors in connection with language peculiarities of the behaviour of the speaker and the interpretation of his/her speech. The article thus pays main attention to the consideration of communicative peculiarities as a factor in the definition of the notion of political discourse. Interpretation of political discourse should not be limited to purely linguistic factors. The authors analyse the most important approaches of Ukrainian and foreign linguists to the interpretation of the notion of political discourse with the account of basic criteria of background, communicative act and situation, in which political communication occurs. It is mentioned that discourse in general and political discourse in particular can be viewed upon from different points of view with the account of different circumstances. The article presents arguments for the broadening of the sphere of the use of discourse through its consideration within international politics as inter-state relations and the processes of politization and globalization.

Key words: discourse, political discourse, political communication, political linguistics, communicative act, international political communication, addressee.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2013 р.

Прийнято до друку 29.11.2013 р.

Рецензент — д. філол. н., проф. Синельникова Л. М.